

NÜRMIKUTE MITTEVERBAALSE SUHTELEMISE

ISEÄRASUSED

E. Viitar

J. Orn iseloomustab suhtlemist kui inimelu üht fundamentaalsemat ja universealsemat nähtust, inimliku olemise niisamasugust paratamatut ja alatist tingimust kui töögi. Selle kaudu astub indiviid suhetesse teiste inimestega, inimkonna vaimse ja materiaalse kultuuriga. Inimeseks kujunetakse, inimene ollakse ja tunnetatakse ennast ja teisi inimestega suhtlemises (J. Orn 1975).

Suhtlemist võib vaadelda ka kui indiviidide vastastikuse tegevuse protsessi. Inimese tegevus aga on alati seotud tema mõtlemisega ning sõltub selle tasemest ja mõtete edasiandmise võimalustest. Universaalseimaks suhtlemis- ja mõtlemisvahendiks peetakse keelt. Kõne aga on keele kasutamise protsess inimese suhtlemise ja tegevuse mistahes juhtudel (K. Toim 1972).

Kõne on kahtlemata üheks tähtsamaks, kuid siiski mitte ainukeseks suhtlemisvahendiks. Suhtlemispsühholoogia seab tähtsale kohale kõigi suhtlemisvahendite valdamise. Nagu märgib H. Mikkin, ei piisa kõne ja loomuliku keele tundmisest, kui on vaja valetajat eristada tõtt rääkijast; kui on vaja iga hinna eest kedagi ümber veenda; kui tuleb rääkida inimesega, kes ei taha meid mõista; kui on vaja tõmmata endale teise inimese küllalt intensiivset tähelepanu, et see, mis meil talle öelda on, tema kõrvust mööda ei libiseks (H. Mikkin 1975).

Oma kõnele vajaliku mõjususe ja ilmekuse andmiseks kasutab inimene mitmesuguseid paralingvistilisi (intonatsioon, mitmed hääliksused, nagu naer, nutt, köha, keelelaksutamine jne.) ja mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid (silmade ilme, pilgu suund, näoilme, suhtlejatevaheline distants, pealigutused, poos, žestikuleerimine, inimese väljumus, sealhulgas riided, soeng, ehted, prillid jne.). Kogu selle suhtlemisvahendite kompleksi omandab inimene spontaanselt ning loomulikult igapäevase kommunikatiivse tegevuse protsessis, teadvustamata seejuures, milliseid suhtlemisvahendeid ta

selleks kasutab. Suhtlemistehnika pole tema jaoks eriline probleem. Kuid küllalt sageli võime kohata ka isikuid, kes tõmbavad endale tähelepanu oma vestlusviisi eripäraga, nad "kõnelevad" kätega. Nende näoilme on väga väljendusrikas ja kiiresti vahelduv. Me ei kuule nende kõnet, kuid ometi mõistame, et partnerite vahel toimub huvitav keskustelu? On ilmselge, et ka nemad kasutavad mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid ja ometi me ei mõista neid. Kes on need inimesed ja kuidas toimub nendevaheline suhtlemine? Sellele küsimusele püütaksegi järgnevalt lühidalt vastata.

Teatavasti matkib laps kõnelema hakates ümbritsevate inimeste kõnet. Küllalt tihti võime aga kohata lapsi, kelle kõne ei vasta nende eale. Selle üheks põhjuseks võib olla kuulmise täielik või osaline puudumine. Täieliku kuulmiskao puhul on laps kurt, ta ei kuule ümbritsevat kõnet ega õpi seda jäljendama ning jääb tummaks.

Osalist kuulmiskadu nimetatakse nürmuseks ja selle defektiga lapsi nürmikuteks. Nürmus pidurdab suuremal või vähemal määral kõne arengut.

Antud juhul tuleb juttu ainult kurtidest ja raske nürmusega lastest, kes ei taju normaalse tugevusega kõnet, kuulavad ainult valikõnet ja sedagi sageli ainult kõrvaltest juures. Nimetatud kategooriatesse kuuluvate inimeste puhul ilmnevad kõige selgemini kuulmispuuetega laste mitteverbaalse suhtlemise iseärasused.

Kuulmiskahjustuse mõju lapse kogu psüühilisele arengule on suurel määral tingitud just suhtlemise tehnilistest raskustest. Kommunikatsiooniaktis osalevad isikud peavad olema võimelised ühelt poolt informatsiooni (teadet) edasi andma, teiselt poolt seda vastu võtma. Tavalistes, normaalses tingimustes täidab sidekanali osa suhtlemispartneritevaheline õhuruum. Teate edasiantõmise põhiliseks vahendiks on verbaalne kõne (vastavad helisignaalid) ning abivahenditeks paralingvistilised ja mitteverbaalsed suhtlemisvahendid. Adressaat võtab informatsiooni vastu sidekanali kaudu põhiliselt kuulmise teel, mida täiendab nägemine. Raske kuulmiskahjustuse korral tekivad tõsised häired eelkõige kommunikatsiooniakti sidekanalis. Kontakt partnerite vahel raskeneb või muutub võimatuks, sest adressaat ei suuda kuulmise teel põhiinformatsiooni rahuldavalt vastu võtta.

Nagu märgib F. F. Rau, suudavad I ja II grupi kurtid

(L. V. Neimani klassifikatsioon) soodsates tingimustes tajuda kõne teatud komponente (eelkõige täishäälikuid, kõne rütmi, lausete ja sõnade hääldamise tempot, pause). III ja IV grupi kurdid tajuvad teatud eeltreeningu ning vastava võimenduse korral intonatsiooni melodiat, eristavad sõnades mõningaid foneeme ning suudavad vastu võtta üksikuid tuttavaid sõnu ja fraase. Raske nürnusega lastel suurenevad kuulmis-säilmete kasutamise võimalused suhtlemisprotsessis vealgi (P. K. Rau 1973). Kuid eeltoodu põhjal on selge, et niisugune kuulmine ei saa rahuldada kontaktivajadusi.

Kuulmisanalüsaatori funktsioneerimise puudulikkus põhjustab nägemisanalüsaatori töö aktiveerimise vajalikkust. Suhtlemise aluseks saavad põhiliselt visuaalselt tajutavad signaalid: verbaalse kõne oraalsed kujutised ja mitteverbaalsete suhtlemisvahendite komponendid, mida teatud määral täiendavad akustilised suhtlemisvahendid.

Eeltoodu on aluseks ka kurtide ja raske nürnusega laste suhtlemise iseärasustele. Need lapsed on sunnitud kohanema defektiga ning leidma võimaluse suhtlemisvajaduse rahuldamiseks. Enne kui neil osutub võimalikuks omandada universaalseim mõtlemis- ja suhtlemisvahend - verbaalne kõne -, kompenseerivad nad selle puudumist mitteverbaalsete suhtlemisvahendite kasutamisega. Nii jõuavadki kurdid ja raske astme nürnikud viipekeele (miimilis-žestikuloorse kõne) omandamiseni. Arengu varastel etappidel loovad raske kuulmispuudega lapsed ise vahendeid (žeste), mis aitavad neil suhelda ümbritsevate inimestega. Algul on need žestid primitiivsed ja nende hulk väike, kuid järk-järgult laieneb laste suhtlemisring, neil tekib kontakt ka teiste kurtide ja raske astme nürnikutega, seoses sellega suureneb mitteverbaalsete suhtlemisvahendite hulk ja täiustub nende kasutamise oskus. Nii kujuneb välja omapärane viipekeel, mille põhielementideks on reaalseid mõisteid tähistavad märgid - žestid. Neid žeste moodustatakse põhiliselt käe (käte) ja sõrmede liigutuste abil. Pea ja keha võtavad viipleemisest osa passiivselt: mõningate mõistete edasiandmisel puudutatakse neid teatud kindlal viisil. Suurele osale žestidest kaasneb vastav miimika. On ilmne, et näoilmel on viipekeeles suhtlemisel tähtaunduvalt suurem osa kui suulise verbaalse suhtlemise puhul (G. L. Zaitseva, N. F. Slezina 1971). Tekib küsimus, kas

viipekeelel on ka oma grammatiline struktuur, pole ju siin välteid, käändeid, pöördede jne., see tähendab - pole morfoloogiat. Nõukogude keeleteaduses aga märgitakse, et on mõningaid keeli, näiteks hiina keel, kus grammatika põhiras- kus on süntaksil. Keeleteadlased on tulnud järeldusele, et keele grammatiline struktuur on võimalik ka ilma morfoloo- gista, kuid mitte ilma süntaksita. Ja tõepoolest, verbaalset kõnet mitteoskavate kurtide viipekeelel on oma kindel süs- teem - oma süntaks. Žestikeele süntaksil on terve rida ise- ärasusi, mis ilmnevad lause moodustamise omapäras. Kurt või raske astme nürmik kujutab viipekeeles kõigepealt eset, mil- lest tuleb juttu, tunnust tähistav märk antakse edasi peale eset, mida see iseloomustab (mitte "punane pall" vaid "pall punane"). Objekti, millele on suunatud tegevus, kujutatakse alati enne kui tegevust ennast. (Näiteks lause "Ma nägin huvitavat filmi" antakse edasi viipekeeles nii: "Minu film huvitav nägema"). Žestikeele grammatika selline omapära kan- dub hiljem sageli üle ka verbaalsele kõnele ning on raskete kuulmispuuetega lastele iseloomuliku agrammatismi üheks põh- juseks, mille kõrvaldamisega tuleb õpetajatel tõsis- t vaeva näha.

Viipekeele leksikaalse külje uurimine näitab, et žes- tidega on võimalik kujutada konkreetseid esemeid, nähtusi, tegevusi. Abstraktsete mõistete edasiandmiseks praktiliselt võimalus puudub.

Kõige eeltoodu põhjal võib järeldada, et kurtide vii- pekeel on väga omapärane suhtlemisvahend, mida ei saa kau- geltki nimetada universaalseks. Kuid vaatamata sellele on ta verbaalset kõnet mittevaldavatele kurtidele ja nürmikutele põhiliseks mõtlemis- ja suhtlemisvahendiks, täites seega keele kahte põhifunktsiooni.

Viipekeelt omandab kurt ja raske astme nürmik n. ö. "loomulikult teel" suhtlemise kaudu. Kriõppeasutusse (eri- lasteasud, erikool) astumise hetkest hakkab ta aga õppima verbaalset kõnet. Need kaks keelelist süsteemi on väga tihe- das vastastikusel seoses. Omandanud mingi sõna, püüab kurt õppimise algetapil kujutada seda vastava žesti abil, sest ta on harjunud mõtlema kujunditega. Praktika näitab, et algul avaldab viipekeel verbaalsele kõnele väga suurt mõju, muu- tes selle agrammatiliseks, sest kurdid kasutavad sõnu alg-

vormis, moodustavad lauseid žestikeele grammatika baasil.

Keele omandamise käigus läheb kurt üle tunnetuse meeleliselt astmelt abstraktsele mõtlemisele. Verbaalne kõne võimaldab tal astuda kontakti ühiskonnaga, kuid see ei tähenda, et kurt või raske astme nürmik loobuks täielikult viipekeele kasutamisest. Suheldes inimestega, kellel on samuti tugev kuulmiskahjustus, kasutab ta endiselt žestikeelt. Kuid siiski on toimunud kvalitatiivne muudatus: kurt mõtleb sõna abil. Artikuleeritava kõne, daktüloloogia (sõrmentähestik) ja kirjaliku kõne kõrval on viipekeel muutunud põhilisest suhtlemisvahendist ainult üheks mõtete väljendamise võimaluseks. Vaatamata viipekeele ebatäiuslikkusele, on seda siiski kergem tajuda põhianalüsaatori, nägemise, kaudu. Verbaalse kõne omandamine viib kvalitatiivselt uute seoste tekkimisele: nüüd tajub kurt žesti kui sõna tähistavat märki ja tõdeb, et kõikide kujutluste ja mõistete (abstraktsete) jaoks polegi žesti, neid on kergem edasi anda sõrmentide abil. Teda ei rahulda enam ka viipekeele grammatika, mis ei võimalda väljendada mõtteid nii täpselt ja arusaadavalt, kui ta tahaks, ning kurt või raske astme nürmik täiendab viipekeelt verbaalse kõne baasil, tuues sisse käändeid ja pöörideid (daktüloloogia abil), normaliseerides sõnade järjekorda.

Nii kujuneb ja areneb raskete kuulmispuuetega laste viipekeel, mida peavad põhjalikult tundma ka kuuljad, kes tegelevad nende õpetamise ja kasvatamisega või töötavad tõlkidena kurtide ühingutes. Kurtide suhtlemispsühholoogia teadmine võimaldab õpetajatel teadlikult suunata mitteverbaalse suhtlemise kõikide komponentide kasutamist. Nii õpetaja kui ka tõlk peavad teadma, millisel arenguetapil on ükski tema õpilastest või kuulajatest; peavad tundma, milline on suhtlemisvahendite kvaliteet ja mõtlemisprotsesside eripära antud etapil.

Koos verbaalse kõne omandamisega omandavad kuulmispuuetega lapsed ka seda saatvad mitteverbaalsed suhtlemisvahendid.

Nagu näitavad vastavad uuringud, peegeldub kuulmiskahjustuse mõju ka paralingvistiliste ja mitteverbaalsete suhtlemisvahendite kasutamise omapäras. Järgnevalt vaadeldaksegi veidi lähemalt neid iseärasusi.

Paralingvistilised vahendid. Paralingvistiline into-

natsioon väljendub hääletooni üldises kõrguses, üldises tugevuses, moduleerimise üldises diapsoonis jne. (H. Mikkin 1975). Intonatsiooni kujunemise eelduseks on kuulmisanalüsaatori normaalne funktsioneerimine, mis võimaldab lapsel kuulda ümbritsevate inimeste kõnet, õppida reguleerima oma hääle tugevust ja kõrgust, Kurte ja raske nürmusega lapsi õpetatakse spetsiaalsete harjutuste kaudu jälgima ja reguleerima oma hääle tugevust ja kõrgust, modulatsiooni diapsooni, kujundatakse nägemisele ja kinesteetilisele tundlikkusele tuginevaid enesekontrolli võtteid.

Kuid vaatamata sellele on raskete kuulmispuuetega laste hääle kõla sageli tuhm, hääletoon liialt kõrge või madal (ei ole vastavuses eaga), hääli liiga tugev, intonatsioon mõnootonne, sest lapsed püüavad rääkida nii, et nad ise kuulaksid oma kõnet.

Hääliitsused (vokalisatsioonid - naer, nutt, kõha, ohkamine, ähkimine, keelelaksutamine) ja mittekeelelised häälikukombinatsioonid (mhmh!, hm!), samuti teised respiratoorselt ning suu abil tekitatavad helid muutuvad raskete kuulmispuuetega laste jaoks ainult nähtavateks signaalideks, kaotades oma akustilise sisu.

Mitteverbaalsed suhtlemisvahendid. Traditsiooniliselt vaatleme nende seas kõigepealt silmi. Seejuures tuleb esmalt pöörata tähelepanu silmade ilmele. Nagu märgib H. Mikkin, tahaks terve mõistus selle suhtlemisvahendi kõige tähtsamale kohale seada, vähemalt mitteverbaalsete vahendite hulgas. Kahjuks aga on silmade ilme senini teaduslikule uurimisele täiesti kättesaamatuks ja püüdmatuks jäänud, kui mitte arvestada üksikuid uurimusi pupilli suuruse kohta (H. Mikkin 1975). See kehtib ka kuulmispuuetega laste silmade uurimise osas.

Huvi pakub ka pilgu suund ja pilkkontakt kahe partneri vahel. Kurdid ja raske astme nürmikud on sunnitud informatsiooni vastu võtma põhiliselt nägemise abil, mis määrab ka pilgu suuna. Kuulmispuuetega laste puhul tuleb eraldi vaadelda rääkija-saatja ja "kuulaja"-vastuvõtja pilgu suunda. Informatsiooni saatja pilk on tavaliselt suunatud vastuvõtja näole. Rääkija nägu (suu) on pööratud vastuvõtja poole, et viimasel oleks kergem suult lugeda. Samal ajal jälgib kõneleja "kuulaja" näoilmet, eelkõige aga silmade ilmet,

mille järgi on võimalik otsustada, kas partner suutis teate vastu võtta, kas ta üldse loeb suult või on katkestanud kontaktteerumise. "Kuulaja"-vastuvõtja pilk on suunatud rääkija suule. Mida suure pingutust nõuab teate sisu vastuvõtmine (reaalsele situatsioonile mittevastav informatsiooni sisu, raske sõnastus, vähetuntud sõnavara, halb valgustus jne.), seda pingsamalt jälgib kuulmispuuetega laps rääkija suud, seda harvemini esineb isegi hetkelist pilgu suuna muutmist.

Loomulikult esineb kuulmispuuetega laste suhtlemisel ka pilkkontakti, kuid see võib põhjustada verbaalse kontakti katkemise, sest vastuvõtja muudab sel hetkel pilgu suunda ning lakkab suult lugemast. Pilkkontaktid on üldiselt kurtidel ja raske nürmusega lastel harvemad ja lühiajalisemad kui kuuljatel.

Näoilmet kui mitteverbaalset suhtlemisvahendit on kuuljate puhul küllalt põhjalikult uuritud psühholoogia alguspäevist peale. Võime ühelt poolt eristada tunnuseid (neutraalne, lõdvestatud, pingul), teiselt poolt kindlaid näo väljendeid, mis peegeldavad inimese psüühilisi seisundeid ja emotsionaalseid reaktsioone (H. Mikkin 1975).

Kuulmispuuetega laste puhul tuleb öelda, et nende nägu on väljendusrikkam manuaalse suhtlemise korral. Miimika täiendab suurel määral viipekeelt ning omab seal olulist kohta. Kontakti raskused verbaalses suhtlemises kutsuvad esile ka teatud iseärasused emotsioonide peegeldamisel näoilmes. Kuulmispuuetega laps - saatja - püüab teadet anda edasi võimalikult neutraalse ilmega, et suult lugemine oleks kergem. Vastuvõtja jälgib tähelepanelikult rääkija suud ning alles peale informatsiooni teatud osa vastuvõtmist väljendab oma emotsioone, millest tuleneb reaktsiooni teatud hiilinemine. Üldiselt peetakse kuulmispuuetega laste nägusid suhteliselt amiimilisteks.

Mitteverbaalsete suhtlemisvahendite hulka tuleb arvata ka prokseeimika - ruumi kasutamine suhtlemispartnerite poolt.

Füüsilise distantsi vaatlemisel eristatakse nelja lähenemise-kaugenemise staadiumi (E. Haali andmed ameeriklaste kohta):

- intiimne distants (intiimsuhtlemine): lähedane 0 - 15 cm, kauge 15 - 45 cm;

- personaalne distants (isiklikus vestluses): lähedane 45 - 75 cm, kauge 75 - 120 cm;
- sotsiaalne distants (ametialases suhtlemises): lähedane 1,2 - 2,1 m, kauge 2,1 - 3,6 m;
- publiku-esineja distants: lähedane 3,6 - 7,6 m, kauge üle 7,6 m (H. Mikkin 1975).

Ka raske kuulmispuudega laste suhtlemise uurimisel võib täheldada neid nelja lähenemise-kaugenemise staadiumi. Kuid suhtlemispartneritevaheline kaugus omandab siin ka oma spetsiifilise tähenduse ning seostub suurel määral suult lugemise vajadusega. Mida suuremaks muutub distants, seda raskemaks muutub ka suult lugemine, mis eeldab häälikute nähtavate oraalsete kujutiste täpset visuaalset fikseerimist. Eeltoodud klassifikatsiooni alusel välja toodud neljast lähenemise-kaugenemise staadiumist osutuvas kõige soodsamaks suult lugemise jaoks personaalne distants (45 - 120 cm) ja sotsiaalse distantsi lähedasem staadium (1,2 - 2,1 m). Antud juhul peetakse optimaalseks distantsiks 1,5 - 2,0 m. Õpilaste suhtlemine pedagoogidega kuulub ametialase suhtlemise alla. Kui vastav kontakteerumine toimub tunnis, siis sõltub õpetaja ja õpilase vaheline kaugus suurel määral sellest, kus õpilane istub, klassi suuruselt jne. Sellisel juhul võib kaugus aeg-ajalt olla ka sotsiaalse distantsi maksimumi piires või isegi mõnikord ületada seda (3,6 - 4 m). Klassivälisel suhtlemisel arvestavad mõlemad suhtlemispartnerid, nii pedagoog kui õpilane, visuaalse kontakti vajalikkust ja seda soodustavaid faktoreid ning vähendavad kaugust kuni personaalse distantsi lähema staadiumini (45 - 75 cm).

Publiku-esineja distantsi puhul muutub suult lugemine väga raskeks, seda eriti kaugema staadiumi korral (üle 7,6 m). Kuid nii koolis kui ka väljaspool kooli tekib raskete kuulmispuuetega lastel aeg-ajalt vajadus osaleda üritustes, mis eeldavad sellist distantsi. See seab ürituste organiseerijate ette ülesande: arvestada kurtide ja raske nürmu-sega laste kontakteerumise võimalusi ning vastavalt sellele kompenseerida suult lugemise raskused, mis tekivad suure distantsi tõttu, muude suhtlemisvahendite ja suhtlemist kergendavate abinõude rakendamise kaudu. Seoses sellega varus-

tatakse kurtide ja nürmikute koolide saalid akustilise võimendusaparatuuriga, et lastel oleks võimalik kõne vastuvõtmisel lisaks visuaalsele tajule ära kasutada ka oma kuulmissäilmed. On ka olukordi, kus esineja on sunnitud kasutama viipekeelt kui suhtlemisvahendit.

Seega tuleb ära märkida, et raske kuulmispuudega inimeste puhul avaldab suhtlejatevaheline distants suurt mõju suhtlemisvahendite valikule ja kasutamise iseloomule.

Suhtlemise ajal võib ka nurk vestluspartenrite vahel olla erinev. Nii näiteks võib kahekesi laua ääres istuda kõrvuti, nurgeti ja vastamisi. Nelja silma all vestluse jaoks, nagu näitavad eksperimendid, on neist kolmest kuulajate puhul kõige sobivam nurgiti asend, nii et pilkkontaktiks tuleks mõlemal pead pöörata (H. Mikkin 1975).

Raskete kuulmispuuetega laste suhtlemisel võib täheldada, et kõige enam kasutatakse sellist vestluspartenritevahelist nurka, mis on suult lugemiseks kõige soodsam, selleks osutub vastamisi istumine. Loomulikult sõltub kõik olukorrast, milles vestlus toimub. Kuid ka kõrvuti istumise korral pöörduvad kurdid ja nürmikud vestluspartneri poole, nii et suult lugemine oleks kergem, s. t. asetuvad nurgeti.

Kokkuvõttena võib raskete kuulmispuuetega laste mitteverbaalse suhtlemise iseärasuste kohta öelda, et antud juhul on peatunud ainult mõningatel mitteverbaalse suhtlemise elementidel. Tegelikult on see probleem tunduvalt laiem ning vajab kindlasti veel edaspidist sügavamalt uurimist.

Käesoleva töö põhjal võib teha järelduse, et raske kuulmiskahjustuse mõju peegeldub ka suhtlemisvahendite valikus ja nende kasutamise omapäras.

Kurdid ja raske nürmusega lapsed kasutavad olenevalt olukorrast kahte liiki mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid: viipekeelt ning verbaalset kõnet saatvaid paralingvistilisi ja mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid. Esimene neist kujutab endast kindlat märkide süsteemi, millel on oma grammatiline struktuur, oma süntaks. See on omapärane suhtlemisvahend, milles realiseeruvad kõne kaks põhifunktsiooni. Teises aga sisalduvad samad elemendid, mis kuuljate suhtlemiseski, kuid nende kasutamise omapära on tingitud kuulmiskahjustusest ja selle kompenseerimise vajadusest.

Kasutatud kirjandus

Mikkin, H. Lühike ülevaade mitteverbaalsest suhtlemisest.
- "Nõukogude Kool", 2, 1975.

Orn, J. Interpersonaalsete suhete hindamine õpilaste poolt
kui pedagoogiline probleem. Kandidaaditöö. Tar-
tu, 1975.

Toim, K. Кõне mõistmine. - "Nõukogude Kool", 1, 1972.

Зайцева Г.Л., Слезина Н.Ф. Мимико-жестовая речь глухих. Пси-
хология глухих детей. Под. ред. Соловьева И.М.,
Шиф Ж.И., Розановой Н.В., Яшковой Н. В., М.,
1971.

Рау Ф.Ф. Устная речь глухих. М., "Педагогика", 1971.

НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ОБЩЕНИЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Э. Вийтар

Р е з ю м е

В данном исследовании рассматриваются две категории средств невербального общения, которыми пользуются глухие и слабослышащие с тяжёлыми нарушениями слуха: жестовая речь глухих как система значимых знаков и невербальные средства общения, сопровождающие словесную речь.

При исследовании средств общения глухих и слабослышащих с тяжёлыми нарушениями слуха выясняется, что качество их жестовой речи изменяется в соответствии с овладением словесной речью. По мере общения с другими детьми, имеющими нарушения слуха, расширяется количество жестов. Овладение грамматическим строем речи отражается и в жестовой: глухие строят предложения по примеру вербальной речи, дополняют речь грамматическими формами, передавая их с помощью дактилологии. С изменением качества жестовой речи и овладением словесной речью изменяется и образ мышления глухих: они переходят от чувственного познания к абстрактному мышлению.

Глухие и слабослышащие пользуются в общем теми же невербальными средствами общения, сопровождающими словесную речь, что и слышащие, но необходимость чтения с губ и неполноценность слуха накладывают свой отпечаток и на способ невербального общения.

Слышащий ребёнок овладевает комплексом невербальных средств общения параллельно с овладением словесной речью. Ребёнка с тяжёлыми нарушениями слуха приходится специально обучать умению регулировать силу своего голоса, модулировать интонацию и т.д. Нужно также учесть, что в восприятии этих детей зачастую утрачивается акустическая сущность многих паралингвистических средств общения, которую они могут усвоить только в результате соответствующего обучения.